

ДО 155-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ



Мирослава МАЗУРОК,

завідувач кабінету інформаційних комунікацій і
видавничої діяльності Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

МОДА ТА СТИЛЬ В ЖИТТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ЕПОХУ

*Трудно вірити, щоб погану одіж
могла носити якась ідея гарна
Леся Українка*

Аналізуючи улюблену літературну особистість, ми зазвичай вдаємося до характеристики фактів з її життя, символіки творів, етапів та поглядів, що посприяли формуванню наукового світогляду. Однак поза творами та ідеями автора, які сповна відображають його світосприйняття, нерідко залишається ідентичність в одязі, модні віяння того часу, що вимальовують загальні тенденції всієї епохи. Одяг завжди слугує етнокультурним маркером певного часу та, як відомо, теж вміє розмовляти, і не менш живою мовою, ніж поетична ...

Особливо яскраво це проявляється, коли йдеться про таку особистість як Леся Українка, життя якої припало на так звану belle époque – «прекрасну епоху», що панувала в Європі наприкінці XIX – початку XX століття. Леся Українка в той час славилася не лише як відома поетеса, а й разом з матір'ю – Оленою Пчілкою – як законодавиці мод цього періоду. Нерідко Лесю називали майстринею з шиття та поціновувачкою вишуканих тканин, яка відзначалася своїм оригінальним стилем в одязі та вишуканими манерами у спілкуванні [3].

Загалом мода того часу поєднувала елегантність, характерну для європейських столиць, і певну національну самобутність. Це був час розквіту модерну й мирні 50 років без війни, період визначався також швидким промисловим прогресом, який, зокрема, можна було побачити й у модних тенденціях. Наприкінці XIX – на початку XX століття в моді все ще залишалася довжина максі та корсети. У минуле помалу відходив кринолін – жорстка металева структура, призначена для надання спідниці необхідної форми. Вже пізніше, у 1908 році законодавець тогочасної моди, французький модельєр-реформатор Поль Пуаре запропонує жінкам носити вільні ніжні сукні й остаточно відмовитися від незручних корсетів.

У цей період мода динамічно змінювалася від вікторіанського до модерного стилю. Це були часи значного впливу європейської культури на українське суспільство. Одяг жінок цього періоду відображав як загальноєвропейські тенденції, так і місцеві особливості. Зокрема, основними рисами моди кінця XIX – початку XX століття були [1]:

Силует і форма:**Кінець XIX століття (вікторіанська мода):**

- жінки носили корсети, які формували тонку талію та підкреслювали груди;
- спідниці були пишними, з використанням турнюра (підпори на стегнах), який створював об'єм ззаду;
- рукави були пишними у верхній частині, що називали «рукавами-жабками».

Початок XX століття (модерн):

- силует ставав більш прямим і природним;
- корсети поступово втрачали популярність, а спідниці ставали менш громіздкими та з високою талією.

Тканини та кольори:

- використовувалися важкі тканини (вовна, шовк, тафта) для зимового одягу і легкі (батист, мусліни) – для літнього;
- у повсякденному одязі часто переважали темні кольори (чорний, коричневий, темно-зелений), тоді як світлі (бежевий, білий) залишали для урочистих подій;
- модними були вишивки, мереживо і декоративні стрічки.

Деталі та прикраси:

- високі коміри були майже обов'язковими для жіночих суконь;
- декоративні елементи включали брошки, мереживні вставки, плісування;
- волосся вкладалося у складні зачіски, часто прикрашене гребенями, шпильками чи капелюшками.

Варто підкреслити, що в умовах пробудження українського національного руху, багато жінок активно носили елементи традиційного українського одягу: вишиванки, плаhti, пояси. Тобто мода того часу поєднувала елегантність, характерну для європейських столиць, і певну національну самобутність [1].

Історик моди Мирослав Мельник сміливо називає Лесю Українку представницею аристократичної культури України світового масштабу, адже на неї рівнялися, її стиль задавав моду в тогочасному світі. Хоча поетеса не була затятою світською левицею, однак вона добре зналася на тогочасних трендах і навіть створювала власні. Її стиль виражався через аристократичний мінімалізм, любов до чорного кольору, а також популяризацію вишиванок серед інтелігенції як символ української ідентичності. Поетеса, як й інші жительки міста, носила типовий для того часу загальноєвропейський одяг. На великій кількості світлин, які, на щастя, збереглися до нашого часу, бачимо її в романтичних блузах із кокетливими рукавами-ліхтариками, стриманих довгих спідницях прямого крою та жакетах.

З кузиною Аріадною Драгомановою, 1895 р.

Українська письменниця й перекладачка Оксана Старицька-Стешенко згадує Лесю Українку так: *«Леся... завжди була у центрі уваги. Коли вона пережила операцію, то носила мітенку на лівій руці (щоб приховати прооперовану руку, яка була вражена туберкульозом – прим. ред.) і ходила з палицею. Достатньо було їй чимось загорітися, вона*



ставала неймовірно привабливою. У Лесі були прекрасні сірі очі, вони випромінювали таку силу ясного розуму, що все обличчя сяло внутрішньою красою» [7].

Леся Українка. Фото 1896 р.



Варто зауважити, що поетеса надавала перевагу спідницям, блузам і сорочкам замість суконь. У її час феміністичний рух набирив обертів, і чимало жінок відстоювали своє право на власну думку і можливість її висловлювати у соціумі так, як це роблять чоловіки. Щоб бути більш активними у суспільстві, їм потрібен був зручніший одяг, ніж корсет і кринолін. Саме тому все частіше жінки відмовлялися від суконь. І наша Леся, творчість якої просякнута духом фемінізму, діяла так само [8].

Поетеса завжди вдягалася зі смаком, одним із найулюбленіших її ансамблів був саме дует довгої спідниці й елегантної блузи. Таке поєднання було чудовою альтернативою класичним корсетним сукням до підлоги й допомагало жінкам почуватися комфортніше та вільніше. Використовувала цей прийом Леся Українка постійно, зокрема й для повсякденних образів, вибираючи речі стриманіших відтінків.

Захоплювалась Леся Українка і вічною класикою в одязі, зокрема простим і вишуканим поєднанням світлої блузи й темної спідниці. Строгий низ нерідко поєднувала з однотонними блузами з комірами-стійками або моделями, стилізованими під традиційні вишиванки, але класичного крою.

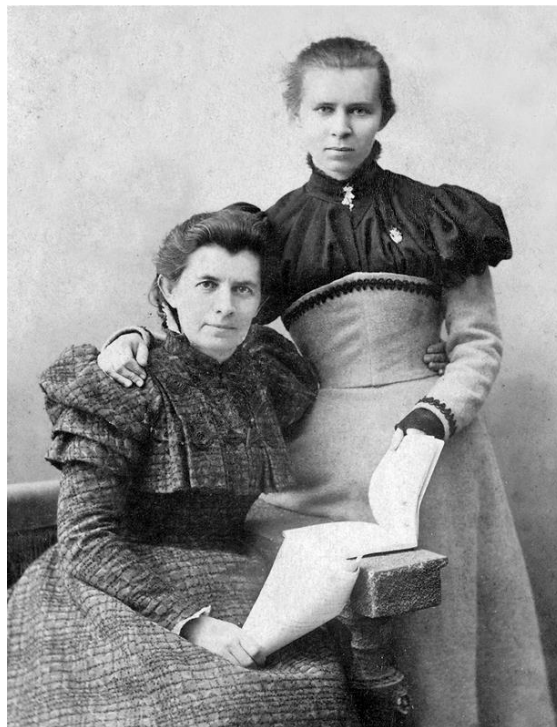


Леся Українка. Кавказ, 1911 або 1912 р.

Нерідко образи Лесі Українки доповнював корсет. У моді тогочасного суспільства він залишався неймовірно актуальним, незважаючи на незручність. Тонка талія була головним трендом і йому підкорювалися всі. Відмовилися від цього елемента гардероба у 1908 завдяки французькому модельєру-реформатору Полю Пуаре [10].

Леся з мамою Оленою Пчілкою, 1898 р.

Мала Леся як сукні для особливих подій, так і легші моделі для прогулянок та повсякдення. До прикладу, у її шафі знайшлося місце навіть для коротких варіантів для відпочинку на човні, а також для так званих «чайних» суконь, які вдягали для обідів і чаювань на свіжому повітрі. Зокрема на одній зі світлин можна побачити ніжну модель вільного крою з квітковим візерунком.



Леся Українка, Олена Пчілка, Оксана Косач та Антон Шимановський, літо 1906 року (архівне фото)

Крім того, з самого дитинства письменниці прищеплювали любов до народного вбрання. Це неабияк дивувало сусідів сім'ї, які були переконані, що панські діти повинні вдягатися більш вишукано. Однак для Лесі Українки, як і для її сестер, мама часто обирала вишиті сорочки та керсетки – сучасного крою, але адаптовані під традиційні українські мотиви [3].

Звісно ж, зважаючи на шляхетне походження, навіть народний одяг у родини був із дорогих крамних тканин та з деталізованим складним орнаментом. Його носіння значною мірою стало можливим завдяки оточенню Олени Пчілки – Лисенкам і Старицьким, які дотримувалися тих самих цінностей.



Леся Українка, 1888 р.

Модна експертка Марія Халізева, аналізуючи модні тенденції одягу Лесі Українки, зазначає, що «константою її персонального стилю був традиційний український костюм: любов до рідної мови і культури йшли із сім'ї. В дитинстві й у дорослому віці вона часто вдягала народний стрій та інколи заміняла ошатну батистову блузу вишиванкою, поєднуючи її із довгою спідницею з високою лінією талії. Українкою в українському вона й увійшла в історію, і тепер під бронзою національної героїні нам важко розгледіти жінку, яка могла любити бантики і перли» [5].

В архівах збереглося чимало світлин юної Лесі Українки в українському традиційному костюмі. Однак важливо розуміти, що зроблені вони були переважно під час свят або на спеціальних фотосесіях, популярних серед представників дворянства на той час. Попри те, що в повсякденному житті поетеса не носила вишиванки постійно, вона дуже любила все, що було

пов'язане з українськими традиціями, сама вміла вишивати, а в її матері Олени Пчілки була навіть своя колекція вишиванок.

Леся Українка, 1887 р.

Людмила Старицька-Черняхівська, порівнюючи себе та інших однолітків з Михасем і Лесею, які навчалися в гімназії, згадує: «... вони були далеко серйозніші і освіченіші за нас. Одрізнялися від нас і мовою, і одежею.



Балакали і ми по-українськи, але се вже була якась мішанина з російщиною, що затопляла нас у гімназії, Леся і Михайло, балакали

добірною мовою, бо вони і вчилися на ній, що ж до одежі, то тут вони відрізнялися від нас; скільки пам'ятаю Лесею та Михайла – все пам'ятаю їх у доброму українському вбранні – Михайла в сірій чумарочці, Лесею в спенсері, у вишиваній сорочці, білява голівка гладенько перев'язана стьожкою...»



Леся з братом Михайлом, 1880 р.



Леся Українка на фоні Кримських гір, 1897 р.

Щодо самої Лесі Українки, то в шість років вона вже навчилася шити й вишивати, могла годинами займатися рукоділлям. У ті часи кожна панна повинна була вміти вишивати. Байдуже що, але ця навичка була також обов'язковою, як і знання іноземних мов та гра на музичних інструментах. На момент сватання – а це 15–17 років – дівчата мали по декілька скринь вишитого одягу, рушників. Тому не дивно, що в такому юному віці Леся Українка була вже настільки вправна майстриня – рукоділля було в неї «на кінчиках пальців».

Зростаючи, Леся почувалася більш вільно в одязі, аніж її сестри чи брати, які навчалися в різноманітних закладах. Сукні як шила самостійно, так і замовляла у кравців. Окрім

цього, у Європі вже на той час почав з'являтися готовий одяг у магазинах, і Леся Українка, яка часто подорожувала через свою хворобу, могла його придбати [3].

Шила поетеса не лише для себе. Одного разу вона створила блузу, вишиту золотом-сріблом, і лікар, у якого орендувала приміщення в Криму, побачивши вбрання, теж захотів подібне. Леся на знак подяки чоловікові попросила матір надіслати їй тканину, але вже зі срібними елементами, і пошила лікарю таку ж сорочку.

Поетеса, за словами рідні й друзів, мала «золоті руки»: часто створювала сукні, новорічні костюми, вбрання для дитячих постановок чи маскарадів, які на той час стали популярними. *«Леся сама придумувала ескізи і сама ж по них шила вбрання для Осені, Зими, Сніговика і для Весни [дитяча опера М. Лисенка «Зима і Весна»]. Не забуду, як нам, дітям, всім дуже подобалося вбрання Осені (в цій ролі виступала моя зовсім маленька сестричка Мар'яна) – воно все було покрите чудовими листочками осінніх кольорів. Від мого костюма (Весна) так і віяло весною: рожева сукня була покрита зеленою прозорою марлею, а поверху розкидались весняні яскраві квіти. А Зима! Це була справжня зимова царівна з блискучою короною на голові, усипаною сліпучими діамантами. Ми всі дивувалися такому «ювелірному» мистецтву Лесі. Сніговик (мій брат Остап) був одягнений в гарненький білий кожушок з торбинкою, з якої увесь час сипався сніжок», – ділилася Галина Лисенко [3].*

Про важливе значення знімків в українському вбранні для родини Косачів можна зробити висновок на основі географії тих місць, де вони були зроблені, адже для кожної фотосесії доводилося спеціально брати в дорогу всі компоненти народного вбрання, які були досить важкими й займали чимало місця у багажі. Крім того, в родині Косачів та серед їхнього оточення українське жіноче вбрання вдягали час від часу як символічно-знаковий одяг під час проведення приватних тематичних українських вечорів та на релігійні свята під час їхнього відзначення у домашньому колі [2].

Досить екзотично виглядає Леся Українка в національному костюмі на фоні Кримських гір. Із цього фото можна припустити, що народне вбрання в сім'ї Косачів високо цінувалося та бралось з собою навіть у далеку дорогу.



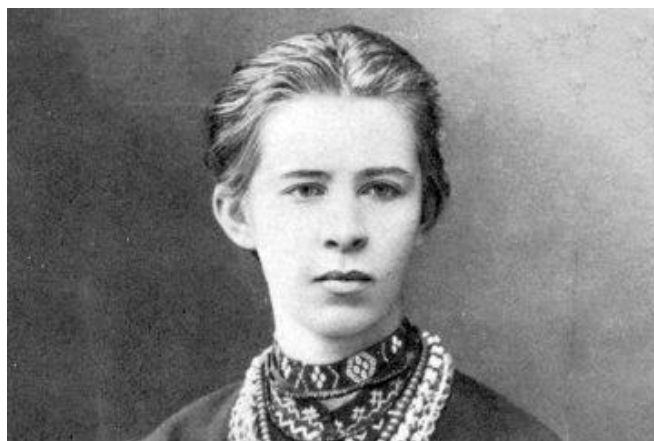
І справді, аналізуючи фото української поетеси, помітно, що вона одягалася достатньо скромно: блуза або сорочка, сукня, пальто, довга спідниця, вишиванка. З аксесуарів – елегантний капелюшок, бант довкола шиї або кілька ниток намиста. Просто і зі смаком.

Так, упродовж 1901–1903 років Леся Українка неодноразово відвідувала італійське курортне містечко Сан-Ремо, цілющий клімат якого ідеально допомагав їй у лікуванні хвороби. До того ж поверталася вона сюди як теплої пори року, так і холодної. В один із таких приїздів і було зроблено це фото. На ньому Леся Українка зображена в елегантному чорному пальті по фігурі, її голову прикрашає акуратний капелюшок, а на шиї майорить світлий шалик.

Леся неабияк любила капелюшки, тож на багатьох фото, зокрема з часів її перебування в Італії, можна побачити цей аксесуар, доповнений різними декоративними прикрасами – стрічками, пір'ям та об'ємними деталями.

Леся Українка в італійському місті Сан-Ремо, травень 1902 р.

Крім того, Олена Пчілка з дружиною Михайла Драгоманова ввели на той час моду на чокери – прикраси на шию. На фото Олена Пчілка досить часто в народному строї та обов'язково з нашійними прикрасами. Нерідко їх одягала і Леся Українка:

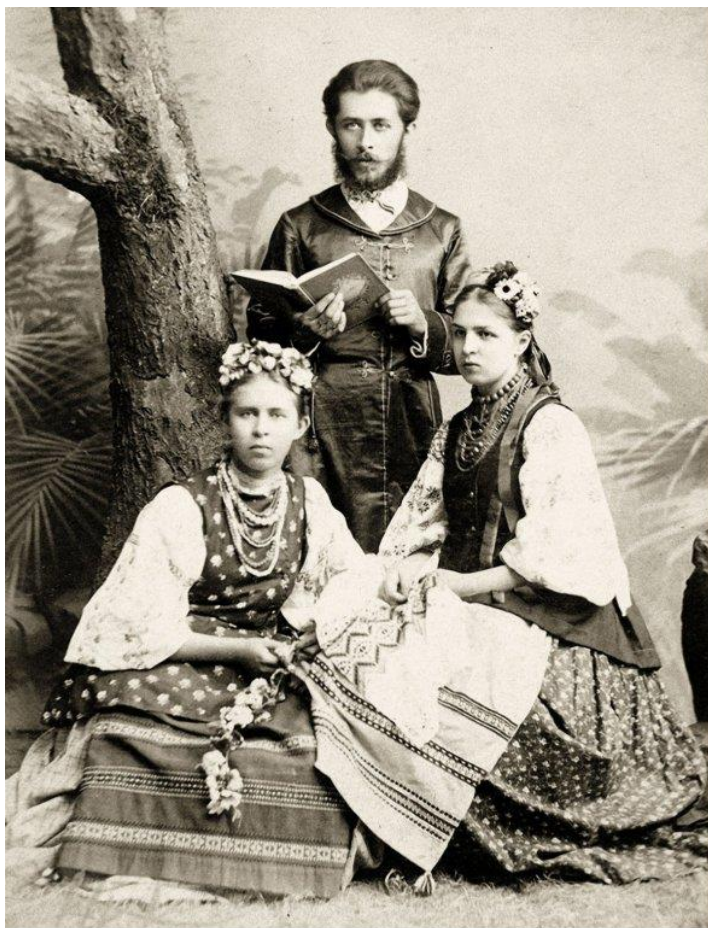


На світлинах у Лесі Українки спостерігаємо ще один аксесуар – вишита сумочка, яка додає загальному образу особливого шарму. Зважаючи на вправність поетеси у вишиванні, можна припустити, що, можливо, вона вишила її самостійно.



Леся Українка. Одеса, 1888 р.

На певних фото з дитинства та юності Лесі Українки помічаємо її у вінках, із квітами, зі стрічками і коралями на шії. Та потрібно розуміти, що такі світлини були зроблені у великі свята, коли всі одягалися в найкраще.



*Леся Українка, Михайло Косач та
Маргарита Комарова
з вишитим рушником на могилу
Тараса Шевченка, 1889 р.*

Сережок покоління Лесі Українки не носило – їх не мали у своєму ювелірному гардеробі ні письменниця, ні її сестри. Натомість вони часто прикрашали свої народні образи намистами – скляними моделями, чокерами, сисянками з бісеру [3].

Крім цього, тогочасні пані, як і Леся Українка, полюбили доповнювати світське вбрання брошками. Навіть відомо, що коли письменниця була закохана в студента Київського університету, грузина Нестора Гамбарашвілі, він привіз їй справжній вишуканий жіночий кинджал, а сестрам – брошки у вигляді цієї зброї.



Леся Українка. Київ, 1913 р.

На щодень Леся робила акцент на мінімалізм і максимальну природність. Їй не потрібен був яскравий та пишний одяг, щоб привернути до себе увагу. Краса йшла зсередини. Тому із прикрас вона надавала перевагу брошці чи намисту. Проте нерідко доповнювала вбрання аксесуарами – ременем, сумочкою і не тільки.

Загалом за трендами Леся не слідувала, однак постійно була обізнана в тому, що модно, завдяки своїм поїздкам за кордон. У той час особливо популярними стали курорти в Італії, Франції та Єгипті, тож Леся Українка, перебуваючи у відпустках, часто спостерігала за місцевими панянками й тим, які образи вони обирали [3].

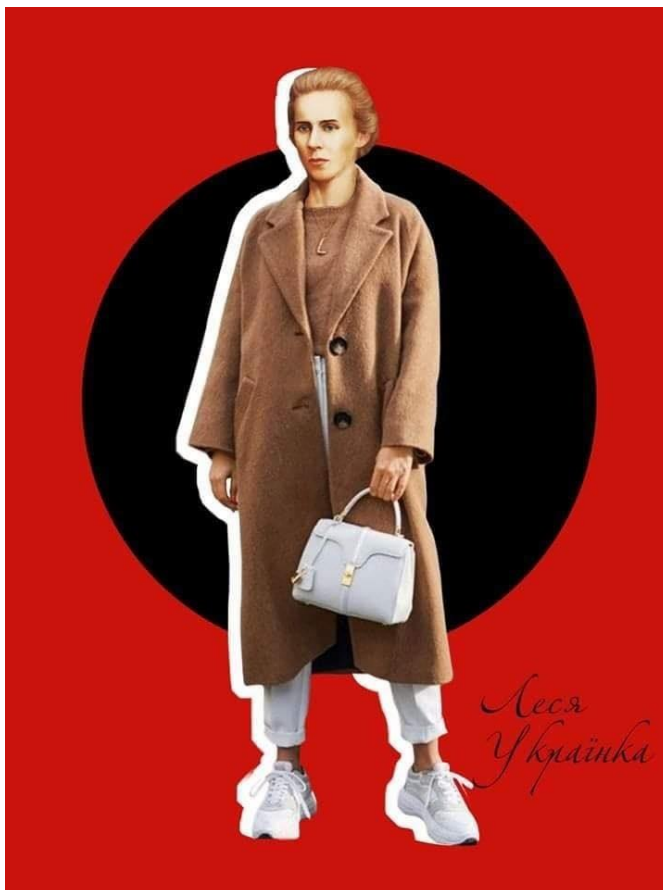
До сьогодні залишилося не так багато елементів одягу, які належали поетесі. Зокрема, в Музеї Лесі Українки в Києві можна побачити вишиті рукави блузи, які, ймовірно, створювала дівчина. Оздоблені вони гарним українським орнаментом. У цій сорочці 17-річна поетеса сфотографована. І можна сміливо стверджувати, що її вона виготовила власноруч, можливо, лише за незначним кураторством старших жінок із родини.



Сьогодні стиль Лесі Українки надихає й сучасних дизайнерів на створення нових стилів та вишуканого одягу. Надихаючись величчю поетеси, вони втілюють у своїх колекціях елементи, що підкреслюють силу та красу української жінки.

Крім того, нерідко стиль Лесі Українки намагаються перенести в нашу епоху завдяки сучасним фотосвітлинам. Наприклад, франківчанин Назар Дубів розробив проєкт артстилів, де зобразив відомих людей у трендовому одязі. «Якби відомі українські історичні постаті стали модниками у наш час», – пише автор. У його задумі сучасна Леся Українка має модний лук – пальто, джинси, стильні кросівки та елегантну білу сумочку.

Отже, Леся Українка, без сумніву, була надсучасною у свій час. Вона мала гострий розум та особливу харизму, яку вміло підкреслювала за допомогою одягу. В її стилі сміливо поєднувались елегантність, характерна для європейських столиць, і певна національна самобутність. Поетка добре зналася на тогочасній моді, однак ніколи не наслідувала модні тренди, а створювала власні, феміністичні, щоб популяризувати нову культуру ставлення до жінок.



СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вознюк О. Мода кінця XIX століття: як одягалися Леся Українка та Олена Пчілка. URL: <https://history.rayon.in.ua/news/763543-moda-kintsya-khikh-stolittya-yak-odyagalisyalesya-ukrainka-ta-olena-pchilka> (дата звернення: 10.10.2025).
2. Леся Українка на Fashion Week. URL: <https://novograd.city/articles/63499/lesya-na-ukraine-fashion-eek-obrazi-vidomih-lyudej> (дата звернення: 09.10.2025).
3. Майстриня з шиття та поціновувачка вишуканих тканин: мода в житті Лесі Українки. URL: <https://elle.ua/moda/fashion-blog/maystrinya-z-shittya-ta-pocinovuvachka-vishukanih-tkanin-moda-v-zhitti-lesi-ukrainki/> (дата звернення: 10.10.2025).
4. Одягнутися, як Леся Українка: збираємо модні образи у стилі видатної письменниці. URL: <https://insider.ua/vdyagnutisya-yak-lesya-ukrainka-zbiraemo-modni-obrazi-u-stili-vidatnoi-poetesi/> (дата звернення: 08.10.2025).
5. Стиль поетеси: з чого складався гардероб Лесі Українки. URL: <https://official-online.com/lmoda/trendy/lesia-ukrainka-wardobe/> (дата звернення: 10.10.2025).
6. Титаренко І. Про стиль Лесі Українки – куратор виставки «Леся Українка – лицарівна Belle Époque». URL: <https://marieclaire.ua/life/620436/> (дата звернення: 10.10.2025).
7. Улюблені модні образи Лесі Українки. URL: <https://elle.ua/moda/fashion-blog/ulyublen-modn-obrazi-les-ukranki/> (дата звернення: 10.10.2025).
8. Як одягалася Леся Українка: аналізуємо модні образи поетеси. URL: <https://bestin.ua/fashion/yak-odyagalasyalesya-ukrainka-analizuyemo-modni-obrazi-poetesi/> (дата звернення: 03.10.2025).
9. Як повторити модні образи Лесі Українки сьогодні URL: <https://vogue.ua/article/fashion/look/odetsya-kak-lesya-ukrainka-43684.html> (дата звернення: 09.10.2025).
- 10.5 улюблених модних прийомів Лесі Українки. URL: <http://www.newday.org.ua/news/5-ulyublenyh-modnyh-pryjomiv-lesi-ukrayinky/> (дата звернення: 09.10.2025).